

הרב אהרן סלבן
חבר הכולל

בענין אבילות בהרוגי ב"ד

אם אחד נהרג בב"ד מה הם חיובי קרוביו אליו? המשנה בסנהדרין מו: „ולא היו מתאבלין אבל אוננין שאין אנינות אלא בלב". קודם שנעיין במשנה, הבה נקדים בידיעות יסודיות במהותן וגדרן של אנינות ואבילות.

אנינות

הדין של אנינות מן התורה הוא שמי שמת קרובו אסור לאכול קדשים מעשר שני ביום המיתה.

שני התלמודים דנים במעמד של אנינות. הבבלי (זבחים קא.) מסיק שאנינות ביום המיתה הוא מדאורייתא, שנאמר ואכלתי חטאת היום (ויקרא י, ט). ואפילו אם נקבר מתו קודם הערב (אע"פ שכבר נקבר המת) עדיין יש אנינות מדאורייתא עד הערב, שנאמר „ואחריתה כיום מר". הרי שהמרירות נמשכת יום שלם. אך הירושלמי (פסחים ח: ח) מביא מחלוקת אם יש אנינות מן התורה לאחר הקבורה, לדעת חכמים עדיין יש אנינות מן התורה ולדעת רבי אין אנינות מן התורה לאחר קבורה. ונחלקו הראשונים איך לפסוק. לדעת הרמב"ן בתורת אדם הלכה כחכמים; לדעת רש"י (זבחים טו:) הלכה כרבי.

אנינות כלילה

כלילה אחר יום המיתה, האם יש אנינות מן התורה לגבי איסור אכילת קדשים? — בגמרא זבחים צט: מובאה מחלוקת תנאים בזה. לדעת רבי יהודה ורבי נחמיה אנינות כלילה מן התורה; לדעת רבי שמעון ורבי, אנינות כלילה אינה מן התורה, אלא מדברי סופרים, שנאמר ואכלתי חטאת היום.

פטור מצוות של אנינות

עד כאן דברנו לגבי עיקר דין אנינות דהיינו איסור קדשים. אמנם, יש עוד

דין מדרבנן שאנו מכנים בשם אנינות, והוא, שמי שמתו מוטל לפניו פטור מן המצוות. הדין הזה רק שייך מזמן המיתה עד זמן הקבורה, (ברכות יז). יש מחלוקת על טעם פטור זה. רש"י (ברכות יז:) כותב שהטעם משום עוסק במצוה פטור מן המצוה, כי הוא טרוד במחשבת קבורת מתו (שהיא נחשבת לטירדא של מצוה); לפי זה אם אונן רוצה לעשות מצוה מותר לו. אבל התוספות מצטט ירושלמי האומר שאונן פטור מן המצוות מפני כבודו של מת. ולכן אסור לאונן להחמיר על עצמו ולקיים מצות בגלל שזה יפגע בכבוד המת.

מה גדר פטור זה? משנה ברכות (יז:) מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפלין ומכל המצוות האמורות בתורה. הפתחי תשובה יורה דעה סימן שמא ס"ק ז מביא משו"ת חכם צבי, שפטור זה דוקא במצוות עשה, אבל במצוות לא תעשה, בין מן התורה בין מדרבנן, הרי הוא כשאר בני אדם. גם מביא הפתחי תשובה מחלוקת אחרונים אם אונן פטור ממצוות לא תעשה שיש בהם קום ועשה, כגון ביעור חמץ בערב פסח (שאם לא יעבירונו יעבור על איסור בל יראה ובל ימצא).

הפתחי תשובה (אות ד) מביא דעת חמודי דניאל שאע"פ שאונן מותר לאכול בלי ברכה, חייב בנטילת ידים בין במים ראשונים בין באחרונים. וכותב הפתחי תשובה, ושוב ראיתי בספר בר"י אות ה, שכתב דפשיטא ליה דאונן חייב בנטילת ידים, דנטילת ידים הוא משום גזירה דסרך תרומה, ולפי"ז שהוא גזירה דרבנן אין ספק דחייב, דבכולהו לאוין מדאורייתא ורבנן האונן חייב. מסקנת הדבר הוא שאונן יטול ידיו ולא יברך. אפשר להסביר זאת, משום שאין מברכים על מצוה כשהיא כדי למנוע איסור.

אבילות

גמרא מו"ק (יד:-טו) מונה י"א דברים שהאבל אסור בהם: (א) תספורת; (ב) כביסה; (ג) רחיצה; (ד) סיכה; (ה) תשמיש המטה; (ו) נעילת הסנדל; (ז) עשיית מלאכה; (ח) קריאה בד"ת; (ט) כפיית המטה; (י) פריעת הראש; (יא) שאילת שלום.

אבילות דאורייתא או דרבנן?

יש מחלוקת בין הראשונים אם אבילות הוי דאורייתא או דרבנן. יש בזה ארבע שיטות: (א) ר"י סובר דליכא אבילות כלל מדאורייתא, ואע"ג דאנינות יום ראשון הוא מן התורה, אנינות לחוד ואבילות לחוד, ולכן האסור בזה מותר בזה,

והמותר בזה אסור כזה. ב) רי"ף ומקצת גאונים סוברים שאכילות יום ראשון דאורייתא ושאר ימים דרבנן. הרא"ש אומר דאפילו לדעת הרי"ף ומקצת גאונים יום ראשון הוה דאורייתא רק אם יום המיתה ויום הקבורה הני באותו יום. ג) גאונים אחרים סוברים דכל שבעת ימי אכילות הוי דאורייתא ומביאים ראיה מיעקב אבינו, ויעש לאביו אבל שבעת ימים. ד) לדעת הראב"ד כל שלושים יום הוי דאורייתא. (עיין רא"ש פרק ב' דמועד קטן).

כדאי לציין שיש ב' נפקא מינות במחלוקת זו: א) הרמב"ן בתורת האדם כותב: שאם אכילות היא מדאורייתא אז מוכנת ההלכה שאבל אינו מניח תפילין ביום ראשון של אכילותו ומניח בשאר ימים; החכמים התקינו שלא יניח תפילין ביום ראשון ולא בשאר ימים. אבל אם אכילות מדרבנן למה חכמים חלקו בין יום ראשון לשאר ימים? ומסביר החילוק, שרק תקנו שאבל אינו מניח ביום ראשון, מפני שהוא יום שיש בו עיקר המרידות. יוצא שלמ"ד אכילות יום ראשון דאורייתא הסבה שאין מניחים תפילין ביום ראשון הוא בגלל דחיוב אכילות דאורייתא דחי מצות תפילין, אבל זה רק אם הוי יום מיתה ויום קבורה, אבל במקרה שיום מיתה ויום קבורה אינם באים ביחד יהי חיוב להניח אחר הקבורה. (עיין פת"ת סימן שפח שהביא בשם המהריט"ץ בחידושו פרק איזהו נשך דדוקא יום המיתה שהוא יום הקבורה פטור מתפילין יום ראשון, אבל כשהמיתה יום אחר והקבורה יום אחר, חייב בתפילין אפילו ביום ראשון עיי"ש). אבל אם אכילות יום ראשון דרבנן ואפ"ה קי"ל דאין מניחין תפילין ביום ראשון א"כ אין חילוק אי איום מיתה וקבורה הם באותו היום או לא (עיין בגדול מרכבה שם). ב) אם יום המיתה והקבורה ביום טוב אחרון של חג, אם נאמר שאכילות היא מדאורייתא ושמחת יו"ט (כיו"ט שני) דרבנן, אז דוחה אכילות דאורייתא מצוות שמחת יו"ט. אבל אם נאמר שאכילות מדרבנן, אז למה ידחה אכילות את מצוות שמחת יו"ט? עיין ברא"ש פרק ב' דמועד קטן (כדאי להעיר שאי אפשר לומר שנפ"מ בין אכילות דאורייתא לדרבנן במקום ספק, שהרמב"ן כותב: שאפילו אם נאמר שאכילות דאורייתא, הולכים אחרי המיקל באבל).

אכילות בקרובי הרוגי בית דין

עד כאן אקדמות מילין ועכשיו נחזור למשנה המובאה לעיל: יש לעיין אם קרובי הרוגי ב"ד מניחין תפילין. המשנה ברורה מביא דעת המ"א (או"ח תקי"ח ס"ק ה') שהקובר מתו ברגל (ומנהגו להניח תפילין בחול המועד) שמניח תפילין כמנהגו הואיל שאין אכילות ברגל. מזה אפשר להסיק שהנחת תפילין תלוי

בניהוגי אבלות וא"כ לגבי הרוגי בית דין שאין אבלות, הקרובים מניחים תפילין. אמנם שמעתי בשם הגרי"ד סולובייציק שליט"א שהקובר מתו ברגל אינו מניח תפילין בחוה"מ (נגד שיטת המג"א), משום שהנחת תפילין אינו תלוי בניהוגי אבלות אלא בגברא שיש לו שם אבל. א"כ כרגל אע"פ שאין אבלות נוהגת, בכל זאת יש לגברא שם אבל והוא אינו מניח תפילין. ואולי יכולים להשוות אבלות הרגל לאבילות על הרוגי ב"ד, שאע"פ שאין לו ניהוגי אבלות, בכל זאת יש לו שם אבל, ולכן אינו מניח תפילין. הגרי"ד מביא ראיה לסברתו, שיש ענין של שם אבל בלי ניהוגי אבלות מהרמב"ם הלכות כיאת מקדש פרק כ: (מקורו במ' מו"ק טו:), האבל אינו משלח קרבנותיו כל שבעה". הגרי"ד מדייק שאפילו אם נתן האבל מעות לפני אבלותו להקריב קרבן בשבילו אע"כ קרבנותיו אינם קריבין. מזה מסיק הגרי"ד שדין זה אינו תלוי בניהוג אבלות, אלא בשם אבל של הגברא. וחליצת תפילין ג"כ תלוי בשם אבל ולא בניהוגי אבלות, ולכן אינו מניח תפילין בחול המועד.

אבל כאמת אפשר לחלק בין אבלות בחוה"מ לאבילות על הרוגי ב"ד. אפשר להביא ראיה שיש שם אבל בחוה"מ אע"פ שאין ניהוגי אבלות, מדברי רש"י בסנהדרין מו. ד"ה „הואיל ואידחו“, שלא נראה להתאבל בשעת התחלת אבלות, ידחו אף לאחר מכאן. ואף על גב דגבי קובר את מתו ברגל תנן: מונה שבעה אחר הרגל ולא אמרינן הואיל ונדחו ידחו. התם לא אידחו לגמרי, שהרי עסקי רבים נוהגין ברגל, שמנחמין אותו כל הרגל, כדאמרינן התם: כל שהוא משום עסקי רבים אין הרגל מפסיקן. אבל לגבי הרוגי ב"ד אין ראיה מפורשת שיש אפילו שם אבל על הקרובים.

אמנם יש לדייק ממה שכתב רש"י במתניתין, שיש שם אבל לקרובי מי שנהרג על ידי ב"ד. וז"ל: „לא היו מתאבלין עליהן כדי שתהא בזיונן כפרה להן, אלא אוננין בלבד, דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת בכך, שאין אנינות אלא בלב בלבד“. משמע מדבריו שבעצם ראויים הם לאבילות מצד עצמן רק שאין להם דין אבלות כדי שתהא להרוג כפרה בכך. נמצא שרש"י סובר דאיכא שם אבל, וממילא נוכל לומר מכיון שניחוס אבלים לא חשיב כבוד להרוג, אולי יש לנחם את האכל וגם לאסור הנחת תפילין. ואם כנים דברינו, יוצא דאיכא שם אבל על קרובי הרוגי ב"ד ומטעם זה יאסר להניח תפילין ויהא חיוב לנחם אותם.

ונראה להביא ראיה ליסוד זה מפסקי הרמב"ם בכמה מקומות: רמב"ם הלכות אבלות פרק א, הלכה א: „מצות עשה להתאבל על הקרובים, שנאמר ואכלתי חטאת היום הייטיב בעיני ה'“. ואין אבלות מן התורה אלא ביום הראשון

בלבד, שהוא יום המיתה והקבורה, אבל שאר שבעה ימים אינו דברי תורה". וקשה למה לא הקדים הרמב"ם את זמן המצוה לצטוט הפסוק כמו שמביא בשאר מצוות.

רמב"ם הלכות מעשר שני פרק ג הלכה ו: ,,איזהו אונן? זה המתאבל על אחד מן הקרובים שהוא חייב להתאבל עליהן. וביום מיתה הוא אונן מן התורה ובלילה אונן מדבריהם, שנאמר ואכלתי חטאת היום". עכ"ל.

עיין רמב"ם פרק ב מביאת מקדש הלכה ט דאנינות הוי ביום מיתה גרידא. וקשה למה הרמב"ם תולה אנינות בדין אבילות? ועוד קשה, שהרי הרמב"ם בהלכות אבילות כתב, דאבילות דאורייתא רק אם היום הראשון הוא יום המיתה והקבורה, אבל בהלכות מעשר שני כתב, דיום המיתה גרידא הוי דאורייתא.

הרמב"ם ספר המצוות עשה ל"ז כתב, דאבילות הוי דאורייתא מציווי התורה להיטמא לקרובים. וקשה האיך ילפינן חיוב אבילות מחיוב טומאה? הרי זמנו של זה לא כזמנו של זה. דטומאה דוקא לפני קבורה ואבילות דוקא אחר קבורה.

יש לבאר דאיכא שני ענינים באבילות: הראשון הוא הקיום שבלב והרגשת הצער; והשני הוא האיסורים והחיובים הפרטיים של אבילות. עיקר האבילות וגוף האבילות הוא הקיום שבלב והאיסורים הם אמצעי להביא למצב הזה. ועיין בבמס' מו"ק תוס' יד: שמביא דיש מושג של גוף האבילות והיא דאורייתא. וגוף האבילות חל מיד משעת מיתה, ולכן שפיר יליף הרמב"ם אבילות מטומאה. והא דלא מחוייב בהנהגות ואיסורי אבילות מיד משעת המיתה, לפי שיטת הרמב"ם, [מבואר באחרונים, הגרעק"א מביא בשם ,,תפארת למשה", הובא ב,,תפארת ישראל" רפ"ב דברכות כבועז], שהוא משום שאונן פטור מן המצוות, והוא הדין ממצות אבילות. והא דחילק הרמב"ם, דאבילות יום ראשון דאורייתא, לכן בעינן שיהא יום המיתה ויום הקבורה ביחד, הני מילי לגבי חיוב אבילות. אמנם לגבי גוף האבילות דהוא קיום שבלב שפיר הוי דאורייתא אפילו ביום מיתה גרידא. והרמב"ם דקדק בלשונו בפרק א הלכה א, שהביא תחילה ההלכה שמצוות עשה להתאבל על קרוביו, שהוא ענין גוף האבילות, ומביא ראיה מהפסוק הזה, ואחר כך מביא ענין של חיובי אבילות. והא דתלה הרמב"ם בהלכות מעשר שני אנינות באבילות, מיירי לענין גוף האבילות, דהויא קיום שבלב, ולכן תלויים אנינות ואבילות בהדדי, כיון דתרווייהו קיום שבלב. על פי יסוד זה מבואר דברי משנתנו ,,שאינ מתאבלין אלא אוננין שאין אנינות אלא בלב". דאבילות מצד חיוב וניהוגי אבילות ליכא, אמנם קיום שבלב שפיר איכא. [עיין שרשים בשמחות סימן א; עמק ברכה דף קלה; דברי יחזקאל סימן יז].

אי מתאבלין — דאורייתא או דרבנן?

המשנה אומרת שאין מתאבלין על הרוגי ב"ד: א) האם זה דין דאורייתא או דין דרבנן? ב) על הצד שזה דין דרבנן, האין יכולין החכמים לעקור דין אבילות, הרי פוסקים (גמ' יבמות) דאין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה. ולכאורה כאן החכמים אומרים קום ועשה.

לפי השיטות שהזכרתי לעיל שאבילות הוא דין דרבנן, אז פשיטא שדין שלנו שלא להתאבל על הרוגי ב"ד הוא רק מדרבנן, ולכן בשאר הדיון נניח שאבילות הוא דין דאורייתא.

הרמב"ם בספר המצוות (מצוה לז) הוא שנצטוו הכהנים שיטמאו לקרובים הנזכרים בתורה כו'. וזה בעצמו הוא מצוות אבל. כלומר, כל איש מישראל חייב להתאבל על קרוביו כו'.

רמב"ם הלכות אבל פ"ב הלכה ח: וכן כל אותן שאמרו שאין מתאבלין עליהן כגון הרוגי ב"ד ושפרשו מדרכי הציבור והנפלים והמאבד עצמו לדעת אין הכהן מטמא להן. ועד מתי מצווה להיטמא לקרובים עד שיסתום הגולל, אבל מאחר שנסתם הגולל הרי הן כשאר כל מתים שאם נטמא בהן לוקה.

כסף משנה: כיון שסובר רבינו שאין מתאבלין עליו ממילא משמע שאין מטמא לו (כמו שאמר בספר המצוות) מפירושו של הרמב"ם בספר המצוות וכסף משנה על הרמב"ם אנו רואים שההיתר לכהנים להטמא הוא רק כדי שיתעסקו ויקיימו מצות אבילות.

מה דינו של כהן שטימא את עצמו בשביל אחד מן הקרובים שנהרג בב"ד? האם לוקה או לא? הרדב"ז מדייק מלשון הרמב"ם שאין לוקין, מדכתב הרמב"ם „לוקה" במקרה השני - מטמא לאחר סתימת הגולל - משמע שבמקרה הראשון - הרוגי ב"ד - אינו לוקה. ולפי פשוטו של רמב"ם נפקא שאינו לוקה, ואם כן קשה, אם אנו תופסין דמן התורה אין מתאבלים על הרוגי ב"ד, כי כל היתר טומאה לכהן הוא מבוסס על האבילות שלו, ולכן אם מדאורייתא אין אבלות, מדוע אין מלקין אותו, הרי הוא עובר על לאו. (עיי' רדב"ז ששולל את הדיוק הזה). אבל אם אנו תופסין דרך מדרבנן אין מתאבלין על הרוגי ב"ד אז שפיר מובן הא דלא הזכיר כלל מלקות, דהרי ברמה דאורייתא עדיין יש דין אבילות, ולכן הותר הטומאה, ולכן אין מלקין אותו. עיי' בספר דבר משה על סנהדרין.

אך אין בזה ראייה גמורה, כי אפשר לומר, דאפילו אם דין דאין מתאבלין, הוא רק מדרבנן, עדיין יש מלקות. וזה מבוסס על שיטות רבינו יונה בברכות שהובאה בספר קובץ הערות (סימן ס"ט) שסובר כשהחכמים עוקרים מצוה מן התורה הם עוקרים אותה לגמרי, ומי שעושה את המצוה ההיא, אין לו שום שכר קיומה, אפילו מן התורה. ולכן אצל הרוגי ב"ד, כשהחכמים בטלו את האבילות, הם עקרו אותה לגמרי, ולכן אין אבילות אפילו ברמה דאורייתא. וממילא מלקין אותו. ולכן צריך לומר שהרמב"ם חולק על סברא זו, וסובר כשהחכמים עוקרים דבר מן התורה, אין הדבר נעקר לגמרי, אלא החכמים אומרים לעבור על דין דאורייתא, ולכן נשאר דין התורה. עיין שאגת אריה, סימן לב; תלמידי רבינו יונה, ברכות ב.; ספר האשכול, סימן לב, הלכות ציצית; בית האוצר, כלל קל"ד; שו"ת הר צבי, חלק ב, סימן פח; חשק שלמה, מגילה ה.; רעק"א מערכה ח.

ולפי פשוטו של הרמב"ם, דהא שאין מתאבלין על הרוגי ב"ד, הוא רק דין דרבנן, נשאלת השאלה: איך יכולים החכמים לבטל דין אבילות, שלכאורה זה כבחינת קום ועשה?

רמב"ם הלכות אבל פרק א, הלכה א: מצות עשה להתאבל על הקרובים שנאמר ואכלתי חטאת היום הייטיב בעיני ה'. ואין אבילות מן התורה אלא כיום ראשון בלבד, שהוא יום המיתה ויום הקבורה. ובפרק ה הלכה א: אלו דברים שאבל אסור בהן ביום הראשון מן התורה ובשאר ימים מדבריהם: אסור לספור ולכבס ולרחוץ ולסוך ולשמש מטתו ולנעול את סנדל ולעשות מלאכה ולקרוא בדברי תורה ולזקוף את המטה ולפרוע את ראשו ולשאול שלום הכל אחד עשר דבר. איפה מצינו האיסורים האלו בתורה? וגם למה לא הזכיר כל המצות עשה ולא תעשה ביחד?

האחרונים מתרצים שיש הבדל בין איסורי אבילות לשאר איסורי התורה. כל שאר איסורי התורה הם איסור בפני עצמם, כגון איסור גניבה, שעצם מעשה הגניבה הוא העבירה לעומת איסורי אבילות שעצם המעשה אינה העבירה, שהרי בתורה לא נמצא איסור רחיצה או סיכה, אלא שיש מצות עשה להתאבל, וממילא יש איסור רחיצה, שזה דבר הסותר את האבילות. ויסוד זה מופיע ברש"י בסוכה על הגמ' שאומרת אבל אסור בתפילין, משום שנאמר בהם פאר. ומפרש רש"י, דאבל לאו פאר הוא, וכשמתפאר מראה בעצמו שאינו אבל. הרי רואים שאין איסור בפני עצמו להניח תפילין, אלא שבהנחתן מראה בעצמו שאינו אבל, ועל ידי כך מבטל מ"ע של אבילות. ולפי כל זה מוכן הרמב"ם שיש רק מצוה אחת באבילות והיא, המצות עשה להתאבל על קרוביו, ומזה

נובע כל איסורי אבילות שסותרים למצוה הכללית הזאת, ולכן כתב הרמב"ם בפרק א את המ"ע להתאבל על קרוביו שהיא המצוה הכללית באבילות, ורק אחר כך כתב את פרטי המצוה (מצות לא תעשה) במקום אחר. (עיין שיעורי ר' דוד פוברסקי על מסכת כתובות בדין אנינות ואבילות).

לפי זה יש לבאר את דברי הר"ן בכתובות ג: על הגמרא: הרי שהיה פתו אפוי וטכחו טבוח ויינו מזוג ומת אביו של חתן או אמה של כלה, מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובו על בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשתה שאינו אלא מדרבנן ודחיא אבילות דאורייתא. ומתוך דב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת בשב ואל תעשה. לכאורה תירוצו קשה, שהרי גם עוברים בקו"ע על איסור רחיצה, סיכה כו'. ולפי דברינו אתי שפיר, דזה מקרי של שב ואל תעשה ולא קום ועשה, בגלל שעצם דין האבילות אינו איסור רחיצה, סיכה וכו', אלא שזה מצוה חיובית להתאבל. לפיכך כשהחכמים עוקרים את דין אבילות במקום שבעת ימי המשתה, אע"פ שהתוצאה מזה תהיה שהאבל יעשה מעשה בפועל, כגון רחיצה, בכל זאת העקירה בעצמותה איננה עקירת איסורים אלא עקירת דין חיובי של אבילות, ולכן כשהחכמים אומרים שלא להתאבל לז' ימי המשתה, הם בעצם אומרים שב ולא תעשה. ולפיכך יש כח ביד חכמים לעקור את דיני אבילות.

עבירה שיש בה מיתה — בזמן הזה

גמרא סנהדרין מו. מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו כו'.

אנו רואין מהגמ' שלב"ד יש כח להרוג אפילו על עבירה שאין בה מיתה, וכן הביא המחבר דעה זו בחושן משפט סימן ב. ועיין סמ"ע שם. ופשטות שיש להתאבל עליו כי האבילות תלויה על עבירה שיש בה חיוב מיתה.

יש לשאול בזמן הזה אם מתאבלין על מי שעובר עבירה שיש בה חיוב מיתה. פשטות שאין להתאבל עליו, שזה דומה למי שנהרג על ידי ב"ד, ואע"פ שלא קיימא בי דינא האידנא, אכתי לא נחת ממדרגת רשעות. אולם כתב הרא"ש במועד קטן פרק שלישי סימן נט, וז"ל: גבי הרוגי ב"ד שלא היו הקרובין מתאבלין אלא אוננין, דאין אנינות אלא בלב, והרוגי ב"ד הוי נמי כמו להכעיס, כיון שמוסרים עצם למיתה, כשמתרין בהן ואומר על מנת כן אני עושה. ונפקא מהא דכתב הרא"ש דאפילו מי שעובר בזמן הזה עבירה שיש חיוב מיתה, אכתי מתאבל עליו, כיון שאין ראייה שעשה כן להכעיס. עיין בספר דבר משה על סנהדרין.